

REVISTE PEDAGOGICE SIBIENE. FOIȘOARA TELEGRAFULUI ROMÂN (1876-1877)

Vasile Crlșan

În ultimul deceniu al secolului trecut, Ion Rațiu, fruntaș al Partidului Național Român și al mișcării memorandiste, afirma cu mândrie în fața curții cu jurați din Cluj: „Existența unui popor nu se discută, se afirmă!” Credem că una dintre cele mai importante direcții de afirmare a națiunii române după înăbușirea revoluției din 1848-1949 a fost domeniul școlar. Este epoca unei adevărate renașteri a învățământului românesc, marcând trecerea de la dominația aproape exclusivă a ceaslovului și bucoavnei în puținele școli românești ale epocilor anterioare, la un învățământ diversificat, atins de lumina științelor, racordat la cererile vieții și la curentele filozofico-pedagogice ale secolului. La cristalizarea acestui proces, cu înrăurire binefăcătoare asupra ansamblului vieții economico-sociale, politice și culturale a națiunii, un rol important, nu de ajuns cercetat de istoriografia noastră, a avut apariția în spațiul cultural românesc din monarhie a presei pedagogice.

În acest context, Sibiu a jucat un rol de prim rang. Aici au văzut lumina tiparului primele reviste pedagogice românești din monarhie, „Amicul școalei” (1860-1865), redactată de Visarion Roman și „Organul pedagogic” (1863), sub redacția lui Ion Popescu.

Deși existența acestor publicații a fost de scurtă durată, sămânța aruncată de V. Roman și I. Popescu la Sibiu, va da roade în condițiile instaurării monarhiei dualiste cu cortegiul de legi ce urmăreau instituționalizarea agresiunilor împotriva naționalităților oprite.

Nu este întâmplător faptul că în anii în care guvernau maghiarii considerau că legea școlară adoptată în 1868 (Legea Eötvös) nu era suficient de corespunzătoare scopurilor întăririi națiunii politice maghiare prin asimilarea naționalităților, când se promovau noi inițiative în domeniul școlar, în Sibiu apar, nu una, ci două reviste școlare: „Foișoara Telegrafului Român” și „Școala română”. Dacă alăturăm acestor apariții „Telegraful Român”, cea mai veche publicație sibiană, „Observatorul”, noua creație jurnalistică datorată lui G. Barițiu și „Albina Carpaților”, condusă de Al. Lapedatu, putem afirma că deceniul opt al secolului trecut a reprezentat pentru Sibiu un moment de vârf al ziaristicii românești¹.

1. Ioan Georgescu, Presa periodică în România. Oradea, 1896, p. 113. vezi și Vasile Popeangă. Presa pedagogică din Transilvania 1860-1918. București, 1966.

„Foișoara Telegrafului Român” are o semnificație aparte în ziaristica românească din Transilvania. Apariția ei este legată de constituirea unei grupări de tineri intelectuali ardeleni care au aderat la ideologia „Junimii”, pe care caută să o adapteze necesităților economico-sociale și culturale din Transilvania². Se poate spune că revista marchează momentul introducerii sistematice a spiritului critic, riguros științific, în cultura românească transilvană, cu trimitere la sistemul maiorescian. Protagonistii grupării sunt Ilarion Pușcariu, Daniel Popovici-Barcianu, Dimitrie Comșa și Eugen Brote, redactori ai „Foișoarei” și autorii celor mai multe dintre materialele publicate. Aceștia li se alătură Atanasie Marienescu, membru corespondent (1877) și apoi membru plin al Academiei Române (1881), Ioan Bechnitz, proaspăt revenit de la studii din Berlin, Septimiu Albini și Nicolae Petra-Petrescu.

Dintr-un articol al lui Eugen Brote dedicat lui D.P. Barcianu și publicat în „Tribuna poporului”³ aflăm că ședințele redacționale ale „Foișoarei” se țineau de regulă în casa lui Ilarion Pușcariu. În cadrul acestora erau citite și dezbătute fiecare articol și notiță cât de scurtă, înainte de a fi încredințată tiparului. Așa se explică limbajul unitar, îngrijit și elevat al revistei. De altfel „Foișoara...” este prima publicație ardeleană care s-a tipărit *în întregime* după sistemul ortografiei fonetice, sistem care va fi adoptat și de „Telegraful Român”, după contopirea celor două publicații, începând din 1878. Primul număr al „Foișoarei Telegrafului Român” apare chiar în prima zi a anului 1876. Redactorii i-au destinat o frecvență bisăptămânală, în opt pagini și format în octavo, sub editura și tiparul Tipografiei Arhidiecezane din Sibiu.

Programul revistei este anunțat, conform uzanțelor, în editorialul primului număr intitulat „Către onorații cetitori”⁴, nesemnlat, dar aparținând după toate probabilitățile lui Ilarion Pușcariu. Deducem aceasta din afirmația după care revista își propune să ajute accesul spre adevărata cultură care trebuie să fie ființă din ființa noastră, asimilată organic, nu o îngrămădire de elemente eterogene, fără legătură între ele, idee dezvoltată pe larg de autor în studiul intitulat „Concentrațiunea învățământului”⁵.

Începuturile făcute de predecesori, vor fi continuate de către inițiatorii „Foișoarei”, punând accentul pe cultivarea masei poporului prin școală, considerată „mijlocul cel mai acomodat (adecvat, n.n.) care poate face ca cultura să devină un izvor de apă-vie, din care să se adape întreg poporul, pentru că, în concepția autorului, „*numai printr-o dezvoltare sistematică și armonică a tuturor puterilor spirituale și fizice, numai prin formarea unui fond de idei sănătoase, care să servească de îndreptariu în toate întreprinderile vieții, numai nutrind spiritele cu cunoștințele folositoare acomodate priceperii și lipselor (nevoilor, n.n.) noastre, se va crește cu încetul o nouă generațiune, care având*

2. Lucian Boia. *Eugen Brote*. București, 1974, p. 26 și urm.

3. *Tribuna poporului*, VII, nr. 32, p. 103.

4. *Către onorații cetitori*. În: *Foișoara Telegrafului Român*, I, nr. 1, 1876, p. 1-2 (în continuare *Foișoara...*)

5. *Foișoara*, II, 1877, p. 1-4.

un spirit luminat, împreună cu o judecată clară și pătrunzătoare va ajunge la conștiința deplină a demnității sale și va fi în stare a dezvolta o activitate folositoare din propria-i inițiativă, fără de a se aștepta impulsul tot din afară, de la străini”⁶.

Mijloacele prin care s-ar putea realiza obiectivele de mai sus sunt numeroase și ele reprezintă tot atâtea preocupări ale revistei. În primul rând, elaborarea de studii și analize privind diferitele ramuri ale pedagogiei teoretice și practice precum: demonstrarea însemnătății și chemării școlilor; analiza lipsurilor și greutăților din viața lor și găsirea celor mai adecvate soluții pentru înlăturarea acestora. În al doilea rând, redactorii își propun concentrarea atenției asupra dascălilor, a perfecționării lor profesionale, deoarece „sufletul unei școli bune, fără îndoială este un învățător bun”. Din acest postulat se impun înmulțirea preocupărilor pentru formarea viitorilor învățători, reformarea activității institutelor pedagogice, introducerea unor metode mai raționale de predare pentru alungarea din școală a memorării mecanice „omorătoare a spiritului”.

Având în vedere starea economică și socială a poporului român din monarhia dualistă, autorul consideră că și în anii care vor urma agricultura va reprezenta principala sursă de existență a poporului român, în lipsa totală de întreprinderi industriale, a meseriilor și comerțului puțin dezvoltate. De aici rezultă că școala populară este și va rămâne pentru mai mult timp sursa principală de acces la cultură a majorității fiilor poporului român, precum și imperativul însușirii de către aceștia a cunoștințelor necesare îmbunătățirii culturii pământului, a creșterii eficienței agriculturii, precum și a promovării altor ramuri ale economiei aducătoare de câștig și bunăstare.

Pentru publicul mai cultivat, „Foișoara” își propune tratarea unor aspecte ale literaturii, recenzii, propuneri bibliografice noi, dezbateri asupra unor aspecte ale culturii dintre cele mai diverse.

Tematica primului an de apariție, în care s-au editat 26 de numere, este preponderent pedagogică și științifică. Studiile de pedagogie generală, didactică, psihologie și educație semnate de Ilarion Pușcariu, li se adaugă numeroase știri școlare, relatări privind activitatea „Astrei”, date statistice referitoare la situația școlilor din Ungaria și Transilvania. Este urmărită atent instrucțiunea publică din România. Influența „Junimii” se regăsește în profesionalismul și spiritul critic manifestat în tratarea temelor propuse, așa cum este cazul studiului lui Eugen Brote, „O privire asupra activității ASTREI de la înființare și până la a XVI-a adunare generală”⁷ sau a recenziilor unor manuale școlare datorate lui Eugen Brote sau Dimitrie Comșa⁸.

În cel de al doilea an de apariție, „Foișoara”, păstrându-și în mare măsură lista colaboratorilor, ritmul de apariție și formatul, își diversifică preocupările. Se

6. Foișoara, I, 1876, p. 1.

7. E. Brote. *O privire asupra activității ASTREI de la înființare și până la a XIV-a adunare generală*. În: Foișoara...I, nr. 13-19, 1876

8. Foișoara, I, nr. 2, 1876, p. 14-16; nr. 5, p. 37-39.

restrâng sensibil studiile destinate pedagogiei și psihologiei precum și atenția acordată școlilor populare, conferințelor învățătoresți, activității ASTREI și a altor asociații și reuniuni ce ființau în epocă. Adresabilitatea revistei crește prin înserarea unor studii legate de problematica bisericească și de lingvistică, alăturându-se valului de dezbateri privind ortografia cu litere latine⁹.

Se mențin constante preocupările redactorilor D.P. Barcianu, E. Brote, D. Comșa în domeniile științelor naturii, agriculturii, igienei, prin abordarea unor teme de mare interes pentru lărgirea orizontului de cunoaștere al cititorilor în domeniul științelor agricole cu aplicabilitate practică, precum creșterea albinelor, prepararea nutrețurilor, păstrarea cartofilor sau a vinului, prăsierea vitelor, etc. Asistăm, prin urmare, la un proces de specializare a ziaristicii românești, dovadă a maturizării sale. Problematika școlilor populare este abordată prioritar în „Școala românească” din Sibiu, „Minte și inimă” din Arad; activitatea ASTREI este oglindită în amănunt în revista „Transilvania”, viața bisericească în „Telegraful Român” sau recent apăruta „Biserica și școala” din Arad. Pentru ridicarea standardelor de sănătate în rândul tineretului, milita neobositul Pavel Vasici prin publicația „Higiена și școala” care apărea la Gherla.

„Foișoara”, în condițiile relativei proliferări și specializării a publicisticii ardelenе în anii 1876-1877, se orientează preponderent spre popularizarea științelor economice, agricole, filologice, istorice. Remarcăm, în context, un amplu studiu de antropologie datorat lui Ioan Bechnitz intitulat „Stările primitive ale genului omenesc”, argumentat cu o vastă bibliografie europeană în domeniu¹⁰. Autorul pledează pentru egalitatea între rase și oameni, subliniind rolul istoriei și vieții sociale asupra destinului indivizilor și populațiilor.

Depășind sfera preocupărilor nemijlocit istorice sau de istorie național-bisericească, menționăm eseul lui Naum, pus sub semnul unui citat din Matei, C. XIII, v. 25: „Iar dormind oamenii, au venit vrășmașul și a semănat neghină printre grâu”, intitulat „Trecutul și actualitatea”¹¹. Studiul este scris de pe pozițiile ortodoxiei românești și face un aspru proces de expansiune a catolicismului prin intermediul bisericii unite, precum și răului pe care îl aduce lupta interconfesională intereselor generale ale poporului român.

Alături de contribuțiile mai sus menționate, „Foișoara” se face remarcată prin atenția acordată *conferințelor învățătoresți*. Pentru introducerea lor în practica pedagogică de la noi a militat, cu ecou în epocă, Visarion Roman și „Amicul școlii”. „Foișoara”, din perspectiva anului 1876 este în măsură să schițeze un istoric al lor¹². Autorul consideră că introducerea în țară a acestora este legată de străduințele arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna. O analiză mai profundă le plasează începuturile în anii 1860-1863 când sunt

9. Vezi: Dr. At. M. Marienescu. *Principii fundamentale de ortografia daco-romană*, în 11 numere din Foișoară...începând cu nr. 5, 1877, p. 28 sau Bz. / I. Bechnitz / *Despre sistemul etimologic*, în cinci numere începând cu numărul 7, 1877, p. 133.

10. Foișoara...II, nr. 1, 1877, p. 5-7; nr. 3, p. 21-24; nr. 4, p. 27-28; nr. 5, p. 35-38.

11. Foișoara... II, nr. 16, p. 120-124; nr. 17, p. 129-132; nr. 18, p. 137-139; nr. 19, p. 145-149.

12. *Conferințele învățătoresți la noi*. În: Foișoara...I, nr. 7, p. 53-54; nr. 8, p. 62-64; nr. 9, p. 70-72.

semnalate în școlile românești din districtele Oradiei și Năsăudului¹³. Anul 1863 este anul generalizării lor în arhidieceza ortodoxă a Transilvaniei pe bază de instrucțiuni elaborate unitar sub patronajul lui Andrei Șaguna¹⁴. Atunci, arhidieceza a fost împărțită în 9 cercuri, numindu-se în fruntea fiecăruia câte un învățător cu o bună pregătire, experiență și rezultate deosebite în câmpul didactic. Temele ce urmau să fie dezbătute erau stabilite de consistoriu iar lucrările conferințelor erau consemnate în protocoalele ce erau înaintate acestuia. Multe dintre ele, însoțite de corespondențe, luări de poziții critice, au fost publicate în presa vremii. Conferințele se desfășurau în prezența comisarilor consistoriali.

Sistemul inaugurat în 1863 s-a practicat cu succes până în 1865, renunțându-se la el datorită cheltuielilor reclamate de organizarea lor și mai ales a cheltuielilor de deplasare și cazare a învățătorilor, atât de lipsiți de resurse materiale.

După 1865 s-a trecut la organizarea unor conferințe în cadrul fiecărui inspectorat districtual. Conducătorii lor nu mai erau desemnați de consistoriu ci erau aleși de fiecare conferință. Temele pentru dezbateri erau propuse de asemenea de învățătorii participanți, urmând a fi aprobate de consistoriu. Deși în această formă de organizare s-au redus cheltuielile, din păcate, a scăzut și eficiența conferințelor, deoarece prin fărâmițare se întâmplă adesea ca în unele cazuri, datorită lipsei unui îndrumător potrivit, să alunece în formalism și în consecință, lipsă de conținut și eficiență.

Cu toate aceste minusuri, autorul studiului le apreciază pozitiv, enumerând o serie de urmări directe și indirecte. Printre câștigurile directe: conferințele au produs o emulație intelectuală între învățători; au deșteptat în rândul dascălilor și al poporului interesul pentru școală; au spart zăgăzurile *suficienței*, cercul mărginit al cunoștințelor, forțând deschideri spre noi orizonturi ale științelor și metodicii; au reprezentat utile schimburi de experiență, orientări spre modern, „rupându-se cu metoda tradițională a dascălilor bătrâni”¹⁵, însemnând, în ansamblu, un puternic impuls dat învățământului¹⁶.

Începând cu anul 1870, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a instituit cursurile supletive (de perfecționare, n.n.) cu o durată de șase săptămâni. Conducătorii cursurilor erau numiți de către inspectorii regești și erau plătiți de la buget. Participanții la cursuri primeau și ei o diurnă de 40 de creițari pe zi. Era o încercare a guvernului de la Budapesta, a proaspetei monarhii de a-și subordona corpul profesoral din școlile confesionale.

13. Conferințele au fost inițiate în 1860 în dieceza greco-catolică a Oradiei. Curând ele s-au extins și în cea a Năsăudului.

14. Vezi în acest sens: *Instrucțiune pentru inspectorii școlari și învățători privitoare la conferințele școlare*. În: Amicul școlii, IV, nr. 25 și 26, 1863.

15. Foișoara...I, nr. 7, 1876, p. 54.

16. Ca urmări indirecte, autorul consideră influența lor asupra învățătorilor de confesiune greco-catolică despre a căror activitate autorul mărturisește că-i lipsesc datele. Vezi Foișoara...I, nr. 7, 1876, p. 54.

Față de această situație, consistoriul ortodox, bazat pe principiul confesional, consacrat de legea Eötvös din 1868, prin circulara cu numărul 62 din 1 iulie 1870, pune învățătorii să aleagă între cursurile organizate de stat și conferințele organizate de consistoriu. Optând în majoritate covârșitoare pentru acestea din urmă, în 1874 statul renunță la cursurile sale. În anul următor, printr-un nou regulament aprobat de sinodul arhidiecezan, conferințele învățătoresci sunt reorganizate pe baza principiilor din 1863. Aprecierile „Foișoarei” despre desfășurarea lor în 1875 și 1876 sunt favorabile¹⁷.

„Foișoara Telegrafului Român” își încetează apariția în 1877, redactorii săi continuându-și opera pedagogică și națională.

17. Foișoara... I, nr. 8, 1876, p. 64.

**RÉVUES PÉDAGOGIQUES DE SIBIU.
LA RÉVUE „TELEGRAFUL ROMÂN” (1876 – 1877)**

Résumé

L'auteur décrit les efforts et les efforts déposés par l'intellectualité de la Transylvanie pour la renaissance de l'enseignement roumain. Pendant la période quand les intentions des gouvernantes Hongrois pour assimiler les nationalités, deviennent plus intenses, à Sibiu a paru une série de revues scolaires, parmi lesquelles: „Telegraful Român”, „l'École Roumaine”, avaient le but de promouvoir la langue et la culture nationale.

Parmi ces publications, la revue „Telegraful Român” a eu un important rôle, quoiqu'elle a eu une vie courte. La revue met l'accent sur la culturalisation des roumains par l'école, l'objectif qui pourra être réalisé par le perfectionnement des écoles des instituteurs.

La revue publia des articles du domaine de la pédagogie mais aussi des sciences de la nature, de l'agriculture, de l'hygiène, etc. qui ont eu le but de grandir les connaissances des lectures surtout dans le domaine des sciences agricoles avec l'application pratique.

La revue accorde une grande attention aux „conférences des instituteurs” à qui l'initiateur a été Andrei Șaguna.